

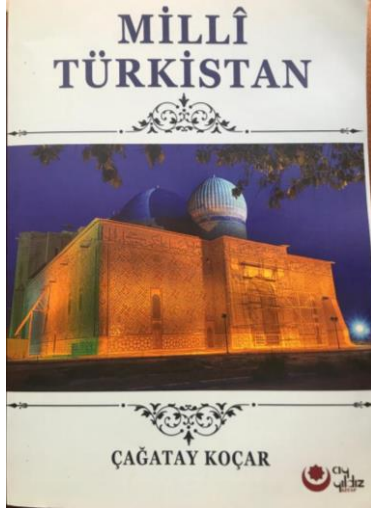

IJVUTS: CİLT / VOLUME 4, SAYI / ISSUE 8, S. / P. 327 – 331.

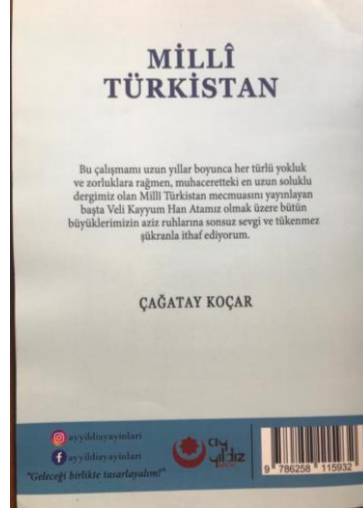
KOÇAR, Ç. (2002). **Millî Türkistan Mecmuası Bibliyografyası (1942-1975)**.

Çanakkale: Ayyıldız Kitap. ISBN: 978-625-8115-93-2.

Selahittin TOLKUN*

Ön kapak

Arka kapak

Değişik sebeplerle ülkelerini terk etmek zorunda kalan Türkistanlılar yerleştikleri ülkelerde gazete ve dergilerle ülkelerinin bağımsızlığa kavuşması için Sovyetler Birliğine karşı mücadele vermişlerdir. Bu yayımlar içinde en uzun soluklusu ve önemlisi Almanya'da yayımlanan Millî Türkistan adlı mecmuadır. Çağatay KOÇAR'ın hazırladığı bu kitapta, Millî Türkistan dergisi başta bibliyografyası, yazarları, yayım yeri, yayım tarihleri, yayımlandığı diller olmak üzere çok yönlü olarak incelemektedir.

* Prof. Dr, Anadolu Üniversitesi, e-posta: stolkun@anadolu.edu.tr / ORCID: 0000-0002-0603-7010.

Makale Gönderilme Tarihi / Article Submission Date: 25-08-2022

Makale Kabul Tarihi / Article Acceptance Date: 29-08-2022

Kitap İncelemesi / Book Review

Sovyetler Birliği sürecinde Batı Avrupa’da özellikle de Almanya’da yaşıyan ve Sovyet işgaline karşı basın yoluyla mücadele veren küçük bir Türkistan diasporası bulunmaktaydı. Bu diaspora mensupları başta Paris’te yaşamakta olan ve *Kokand Muhtariyeti* ile *Alaş Orda* Hükümetlerinde önemli görevlerde bulunan Mustafa Çokay (s. 27), ancak Çokay’ın 1941’deki vefatı üzerine, daha önce Buhara Halk Cumhuriyeti tarafından yüksek tahsil için Almanya’ya gönderilen fakat Türkistan’ın Kızıllarca işgalinden sonra yurduna dönmeyerek Avrupa’da ülkesinin bağımsızlığını savunan Veli Kayyum Han’ın (s. 27) öncülüğünde Sovyetlerin Türkistan işgaline karşı yayımlar yoluyla mücadele vermişlerdir.

Mustafa Çokay öncülüğünde 1929-1939 arası *Yaş Türkistan*, 1942-1975 arası ise Veli Kayyum Han öncülüğünde çıkarılan *Millî Türkistan* mecmuaları bu hareketin en önemli yayımlarıdır.

Millî Türkistan mecmuasının asıl yazar kadrosunun 2. Dünya Savaşı sürecinde Almanya’ya esir düşen Sovyet askerleri arasında yer alan bir grup Türkistan cumhuriyetlerinden gelenlerin olduğunu görüyoruz (s. 29-45). Almanlara esir düşen bu insanların bir kısmı Mustafa Çokay ve Veli Kayyum Han’ın çabaları sayesinde hayatta kalmışlardır (s. 27). Bu savaş esirlerinin bir kısmı savaş sonrasında Sovyetler Birliği’ne teslim edilmekten dolayısıyla mutlak bir ölümden bir şekilde kurtulmuşlar, bilahare Batı’daki Türkistanlıların Sovyetlere karşı yürüttükleri bağımsızlık hareketine katılmışlardır.

Aslına bakılırsa Avrupa’daki bu mücadele hareketi neredeyse tamamı erkeklerden oluşan nüfusça az bir Türkistanlı diasporadan ibarettir. Ancak belirtelim ki bu harekete Türkiye, Arabistan, Afganistan, Pakistan gibi ülkelerde yaşıyan muhacir Türkistanlılar da ellerinden geldiği ölçüde destek vermişlerdir.

Millî Türkistan Mecmuası

Bu uzun soluklu mecmuada, başından sonuna kadar millî hedef yani Türkistan’ın bağımsızlığı (s. 12) üzerinde tavizsiz durulmuş ve belgelerle Rus işgaline karşı çıkmıştır. Millî Türkistan’daki yazılar, zamanın Sovyetler Birliği idarecilerini ve yandaşlarını oldukça rahatsız etmiştir (s. 18-19). Dolayısıyla mezkûr diaspora az nüfusuna rağmen Sovyetler Birliği’ne karşı oldukça etkili bir muhalefet hareketi yürütmüştür. Öte yandan bu mecmuanın Sovyet işgaline karşı mücadele yanında değişik ülkelerde yaşıyan Türkistanlılarda birlik duygusu yanında millî bilincin ve hassasiyetin korunmasında önemli bir yer tuttuğunu ayrıca belirtmek gerekmektedir.

Sovyetler Birliği süresince hür dünyada özellikle Afganistan, Pakistan, Hindistan, Arabistan, Türkiye, ABD, Almanya gibi ülkelerde irili ufaklı Türkistanlı toplulukları yaşıyordu ve hepsinde birtakım yayın faaliyetleri yürütülüyordu. Ancak bu faaliyetler içerisinde en uzun ömürlü, en etkili olanı özellikle Almanya'da -kısa bir süre için İsviçre'de – yayınlanan *Millî Türkistan Mecmuası* olmuştur (s. 22). Mecmua 1942-1975 yılları arasında – her zaman düzenli olmasa da – çıkmış, hatta zaman zaman Arapça, İngilizce yanında Latin ve az miktarda Arap alfabesiyle Türkistan ortak Türkçesiyle yayınlanmıştır (s. 20-21).

Derginin yazar kadrosuna baktığımızda Kazak (ör: Asan Qayğu, Askar Ali, Qobızcı Qorqıt vd.), Kırgız (ör: Almanbet), Özbek (ör: Veli Kayyum Han, Baymirza Hayit, Abdullah Huşnud vd.), Türkmen (ör: Murat Tacmurat vd.), Uygur (örnek: İsa Yusuf Alptekin), Karakalpak (ör: Sabir İşimbet) gibi Türkistan'ın bütün uruklarına mensup kişilerden oluştuğu görülmektedir. Sayın Koçar'ın hazırladığı bu çalışmanın önemli yanlarından birisi de tespit edilebilen bu kişilerin bir kısmı hakkında kısa biyografik bilgiler verilmesidir. Mecmuanın uzun yıllar süren yayın hayatında gerek yazar kadrosunun kısıtlılığından gerekse kimi yazarların yaşadıkları ülkelerde birtakım baskıya uğrama ihtimallerinden dolayı bazı yazılar müstear adla yayımlanmıştır. Sayın Koçar bu çalışmasında bu müstear adların gerçek sahiplerini de elinden geldiğince belirlemeye gayret etmiştir. Bu noktada sayın Koçar'ın dışında bu bilgilere sahip bir başkasının bulunabileceğini pek sanmıyorum, diyebilirim.

Sayın Çağatay Koçar'ın hazırladığı bu yayıma gelecek olursak, kitabın arka kapağında (aynı zamanda iç kapağın hemen arkasında s. 1'de) yazarın şu açıklaması bulunmaktadır:

Bu çalışmamı uzun yıllar boyunca her türlü yokluk ve zorluklara rağmen, muhaceretteki en uzun soluklu dergimiz olan Millî Türkistan mecmuasını yayınlayan başta Veli Kayyum Han Atamız olmak üzere bütün büyüklerimizin aziz ruhlarına sonsuz sevgi ve tükenmez şükranla ithaf ediyorum.

Kitap şu bölümlerden oluşmaktadır:

Kısaltmalar (s. 2)

Çağatay Koçar ve Millî Türkistan Mecmuası (s. 3-6) (Prof. Dr. Selahittin TOLKUN tarafından kaleme alınan yazı)

Önsöz (s. 7-9) (Prof. Dr. Esat ARSLAN tarafından kaleme alınan yazı)

Millî Türkistan Tanıtımı (s. 10-26)

Millî Türkistan Mecmuası Hakkında (s. 11-12)

Millî Türkistan Mecmuasının Hedefleri (s. 12-16)

Millî Türkistan Mecmuasının Türkistanlılar Arasındaki Etkisi (s. 16-17)

- Millî Türkistan Mecmuası Hakkında Görüşler* (s.18)
- Sovyetler Birliği'nin Millî Türkistan'a Hücumu* (s. 18-19)
- Millî Türkistan Dergisinde Alfabe ve İmla Sorunları* (s. 19-20)
- Millî Türkistan Mecmuasının Çeşitli Dillerde Yayınlanması* (s. 20-21)
- Millî Türkistan Bibliyografyası Hazırlanması* (s. 21-22)
- Millî Türkistan Mecmuasının Yayın Adresleri* (s. 22)
- Millî Türkistan'ın Yayın Yılları* (s. 22-23)
- Millî Türkistan'ın Yayınlandığı Yıllar* (s. 23-26)
- Millî Türkistan Mecmuasını Çıkaran ve Başmuharriri Veli Kayyum Han* (s. 27)
- Mecmuanın Yazarları* (s. 29-45)
- Abdullah Huşnud* (s. 29)
- Abdullah Tölagan* (s. 30)
- Abdüsettar Makbulçoban* (s. 31)
- Doç. Dr. Ahmadcan Ömerhanoglu* (s. 32)
- Asan Qayğu (Meulikeş Qaybaldin)* (s. 33)
- Askar Ali* (s. 34)
- Dr. Baymirza Hayıt* (s. 35-36)
- Doç. Dr. Ergeş Şermat Bulakbaşı* (s. 37)
- Hüseyin İkrâm* (s. 38)
- İsa Yusuf Alptekin* (s. 39)
- Momincan Teşabay* (s. 40)
- Murat Tacmurat* (s. 41)
- Qobızcı Qorqıt* (s. 42)
- S. Bet Alman (Settar Alman Bek)* (s. 43)
- Sabir İşimbet* (s. 44)
- Sayran – Hamza Abdullin* (s. 45)
- Millî Türkistan Bibliyografyası (Yazar Adlarına Göre)* (s. 46-151)
- Millî Türkistan Bibliyografyası (Yayın Tarihine Göre)* (s. 152-280)
- Birinci Dönemin İlk Sayısı* (kapak resmi) (s. 281)
- İkinci Dönemin İlk Sayısı* (kapak resmi) (s. 282)

Üçüncü Dönemin İlk Sayısı (kapak resmi) (s. 283)

Arap harfleri ile basılan mecmua örneği (s. 284)

İngilizce mecmua örneği (s. 285)

Değişik resimler (mecmuanın basıldığı yer, kitap yazarı Çağatay Koçar'ın bu eseri hazırlama sürecinde görüştüğü kişilerle çekilmiş resimler ve çekim zamanıyla ilgili bilgiler, Veli Kayyum Han'ın kabri vb.) (s. 286-290).

KAYNAKÇA (s. 291-292)

Görüşme yapılan kişiler (s. 292)

Arşiv (s. 292)

Millî Türkistan Birlik Komitesinin Süreli Yayınları (liste) (s. 293)

Kitap Yayınları (liste) (s. 293-294).

İçindekiler kısmında verilen açıklamadan da anlaşılacağı üzere yazar, mecmuadaki yazıları ve yazarların daha iyi anlaşılması için birçok konuya açıklık getirmektedir. Mecmuanın yayın hayatının dönemleri, hangi yıllarda nerelerde yayımlandığı, yıllara göre ve sayılarına göre yayım adresleri, yıllar içinde dergideki yazılarda görülen alfabe ve yazım değişiklikleri vb. konular açıklık getirilen diğer önemli noktalar.

Sayın Koçar'ı bu çalışmasından ötürü kutluyorum. Çalışmanın Türkistan'ın özellikle Çar ve Komünist Ruslarca işgali dönemini çalışanlar için son derece gerekli yazıları içeren Millî Türkistan mecmuasından yararlanmalarını kolaylaştıracağı kanaatindeyim.